

Написане мишається

**ВОЛОДИМИР ТА РОЗАЛІЯ ВИННИЧЕНКИ:
РОДИННЕ ЛИСТУВАННЯ (1921 – 1949 РОКИ)***

№ 181

Розалія Яківна – Володимирі Кириловичу

[Маріанські Лазні – Фізіополіс]

17-VIII-[1930]

Дитино моє, чи це правда, що в Парижі випав сніг? Я з непокоєм думаю про Ваше перебування на острові. Але ж нічого з тобою не може трапитись, бо ти тепер вже загартований (так я себе потішаю!)

Я тобі писала, що Наташа хвора. Вона ще й сьогодні з темп[ературою] 39, а я як доктор Герценштубе¹, “нічого не панімаю”. Це не буквально, але трохи, бо хвороба дивна: молочниці, те, що буває в немовлят. Я цього в життю своїому не бачила.

Мені знов здається, що давно я з тобою не розмовляла, бо не писала а ні вчора, й ні позавчора, та й від тебе не мала, але це нічого, тепер я вже спокійна.

Я бачила Рязанову. Тільки її. Це було в годину після грязевих ванн, вона мусіла встати з ліжка, мені було не дуже зручно й я не була в ударі. Зустріч цілком офіційна. Жінка симпатична, дуже стримана. Не думаю, щоб мені схотілося ще піти, бо занадто коротке буде знайомство (21 вони їдуть). До речі, вона не знає, хто саме я, бо я дала свою визітівку й не пояснила нічого. Так краще. Тут зараз Анатолій Лун[ачарський]. Але я його не бачила, та й не бачитиму, хіба що ти цього забажаєш.

Я ще не одержала від Durvil’a нічого. Я від Жюльєти] взагалі, крім скеча, нічого не мала. Може, сердита на мене за що? Ще раз пишу їй. Виїзди мої в “світ” не дуже цікаві. Якби ти бачив, що то тут за публіка: обличчя – ніякі, неначе всі рідні, сірі, замучені брати та сестри. Одне тіло велике, без форми, страшне.

Щось моторошне в цій одноманітності. Інтелектуальн[их] нема, або, якщо й є, вони затоплюються сірою масою. Навіть грошей не видно, навіть в одязі одноманітна, як форма, сувора коштовність.

Я сиділа в одпочивальні після ванни й читала Аріеля². Потім підвела очі й мусіла зробити над собою зусилля, щоб зрозуміти, де я. От де виразно видно, як гроші не дають щастя, коли вони не засоб, але ціль. Та й чи взагалі вони можуть дати, навіть в розумних руках? Це питання, на які ти вже маєш відповідь. Я з хвилюванням думаю про твою роботу. Зараз по приїзді, як тільки почнеш обробляти, почну переклад! Бажаю тобі, ясний мій, багато сил!

Вся твоя Р[оза]

[По боках першої стор. дописано:] *Передай М[иколі] П[етровичу], що адресу Ряз[анова] я одержала и від його й від Мар[усі], сердечний привіт йому.*

[Над текстом останньої стор. в перевернутому вигляді дописано:] *От так рибалка, М[икола] П[етрович] це просто чудо!*

* Продовження. Початок див.: Слово і Час. – 2015. – №1 – 12; 2016. – №1, 2.

№ 182

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Фізіополіс – Маріанські Лазні]

Physiopolis. 18 VIII-30

Одержав повідомлення від листоноші, що є мені якийсь рекомендований лист. Два рази виїжджав до проходу, як він мені призначив, і не прийшов чортів син. Отже, їду сам у Villennes. Користуючись цим, хочу послати тобі листа, бо тут же все “оказії” треба шукати, щоб кинути листа до скриньки.

У нас уже третій день С-О-Н-Ц-Е! Та яке сьогодні: пекуче, немилосердне! Півгодини взяв сонячну ванну й мусів тікати в холодильник, бо геть розбило. В куріні сижу голий, і там тепер чудесно, ані трішки не душно, – працювати надзвичайно добре. (Сьогодні зробив подвійну порцію!)

Новин у мене абсолютно ніяких. Ось хіба що цей лист. Мабуть, од “Руху”. Але в ньому навряд чи буде щось цікаве. На пошті припишу тобі до цього листа, в чому річ.

Жульєта каже, що не одержала від тебе листа. Але картку ж твою я сам бачив.

Ага, трохи не забув. Учора був у нас у гостях Мороз¹. У спортивній бойскаутській одежі, з важким рюкзаком за спиною і товстою палицею в руці. Він іде пішки по Франції на 2000 кілометрів. Видатки подорожі буде покривати рисуванням патретів хазяїнів* ресторанів та готелів. В мандрівці має бути місяців зо три. Мені це дуже вподобалось, але я гадаю, що все ж таки три місяці це – забагато, нудно. Дуже він жалкував, що не застав тебе. Я йому дав твою адресу, і він має тобі написати з дороги.

Він трохи м'якший і вільніший став, ніж був. Може, того, що я добре прийняв його та його мандрівку? Він хотів зразу ж іти, але я його затримав, ми його нагодували, він спочинув і тоді тільки пішов далі, попрохавши вітати тебе.

Ну, вже п'ята година. Іду на пошту.

[Далі дописано іншим пером:] Так і є: лист від “Руху”, питають, чи одержав я 400 крб. і обіцяють вислати щомісяця. Та й усе.

А погода вже зіпсувалась, – хмари, буде дощ.

Обнімаю!

В

Погане перо.

№ 183

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Маріанські Лазні – Фізіополіс]

19-VIII-[1930]

Мій ясний!

Я вся повна радості від твого листа. Я прошу вибачення в милого курінчика. З ніжністю торкаюся його паперового даху, зариваю руки в сіно сидіння й дякую йому за те, що він так гарно, вірно, ніжно хоронить тебе від дощу, людей та помагає родитись думкам!

Любий мій, це правда, всі наші турботи та неприємності такі маленькі в порівнянні з тим великим, що ми з тобою маємо! Я почувую себе самою багатого, самою гарною, самою здоровою, самою молодого, одне слово – самою щасливою! Мені так повно, так покійно, так радісно жити, знати якусь нашу спільну тайну, нашу безмежно тісну єдність і в той же час повну вільність. Це дивне, нове, надзвичайно багате почуття. Воно робить і до других якимись толерантними, доброзичливими та мудрими.

Ніколи в такій мірі не було в мене цього почуття багатства. Якась мюльтиміліонерка з цілим штатом поклонників.

Так от ця сама особа дякує за все тільки тебе, бо це все є діло твоєї уваги, твого терпіння, твоєї ніжності. Спасибі тобі за все, що вільно або невільно ти

* патретів хазяїнів. – Так в оригіналі. – Н. М.

одкрив мені й дав. Дякую, моя радість єдина, за тебе й з ніжністю торкаюся до твого чола губами.

Будь здоровий, сильний та щасливий, ти мій!

Твоя Р[оза]

Передай письмо Ел. Он. Это экономия.

Привет всем!

№ 184

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Фізіополіс – Маріанські Лазні]

Physiopolis. 20-VIII-30

Дитинко моя*, ми вже рахуємо, коли ти поїхала, скільки вже минуло і скільки ще лишилося до твого приїзду. Отже, значить, терпець починає слабнути. Дуже вже скучив за тобою. Розуміється, коли тобі треба або дуже хочеться побути ще більше як умовлений місяць, то ти лишайся. Тільки напиши мені, скільки саме ти пробудеш понад місяць і коли саме зможеш виїхати до Берліну. В неділю буде місяць (чотири тижні) як ти виїхала з Парижу, і місяць без одного дня, як в Марієнбаді. Коли ти виїдеш так, як ми вмовлялися, і пробудеш у Берліні ще днів 5, та на дорогу до Парижу один день, то тут ти будеш 1-2 вересня (сентября). Це було б знаменито. Але ти негайно напиши мені, як ти гадаєш і плануєш.

Ж[ульєта] прохала Гастона Дюре[іля] дати тобі листа, але в нього не було паперу з штемпельом, він обіцяв прислати з Парижу та, видко, забув. А сам поїхав, як і André', до Бретані. Отже, ти не матимеш цього листа. Та й начхай на нього. Ти й сама знайдеш і дорогу до нім[ецьких] натюрєстів, і змогу з ними балакати. Так і роби.

Я все ж таки гадаю, що ти виїдеш із Марієнбада так, як ми планували, себто через місяць у понеділок або вівторок, 25 або 26-го. Значить, останнього листа на Марієнбад я пишу тобі в четвер-п'ятницю, якщо до цього дня не одержу від тебе чогось точного щодо твого повороту. Розумієш, мій Золот? Але ти не лишай мене без звісток про себе. І з Берліну посилай хоч картки, щоб я знав, де ти, що здорова, що наближаєшся до мене. А перед виїздом з Берліну дай телеграму, якого дня й години будеш у Парижі. Будемо зустрічати.

Три дні в нас було сонце. (Звичайно, звістки про сніг – дурниці. Та я ж тобі пишу про нашу погоду). І сьогодні було воно зранку, а ось тепер, – шоста година, – знову хмари, холод, вітер. Та в куріні в мене добре, затишно, хоч вітер і з того боку Сени.

Працюється мені добре, аж до втоми. Трошки, для відливу крові від мозку, малюю. Але невдоволений з свого малювання. Та й не диво, – не на те увага звернена.

“Чудеса” Глуца з рибою вже минули, й він так само, як і я, нічого не ловить, хоч уперто сидить. Я, правда, більше як 15 хв[илин] не маю змоги сидіти над водою, ну, а в нього часу багато.

Ми все ж таки не губимо надії, що в нас буде і сонце й тепло, коли ти приїдеш. Страшенно хочеться, щоб хоч тижнів зо два, зо три було гарне сонце, коли ти будеш на острові. Напевне буде, ти тільки приїжджай!

Ну, іду вже з куріня “додому”. Не вигадуй собі ніяких турбот, Голубонько моя, ні снігів, ні дощів, нічого. І будь мені здорова, весела, ясна, як раз у раз! Ніжно-ніжно цілую твої очі дорогі!

В

[По боках другої стор. дописано:] Лист піде завтра, Гл[ущенко] їде на базар і кине. – Марусина приїжджає в суботу. Отже, днів на 4 я лишуся тут сам. Я тим не журюся.

[Над текстом першої стор. у перевернутому вигляді дописано:] 21- VIII. Дощик у нас сьогодні. Але тепліше. Зараз Гл[ущенко] їде в Villennes. Цілую мою Дитинку ясну.

* Ти пишеш раз у раз “дитино моє”. Але ж дитина – вона. Отже, треба моя [Примітка В. Винниченка].

№ 185

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Фізіополіс – Маріанські Лазні]

21-VIII-30

Є okazія: Гл[ущенко] їде до Парижу, хапаюся, щоб чиркнути тобі кільки слів. Сьогодні в нас зранку був "не осенний", але вітер змінився і визирнуло сонце. (Здається, ніколи люди в Європі стільки не балакали про сонце і дощ, як цього року).

Нового в мене нічогісінько немає. Можливо, на тому тижні поїду до Парижу, в Національну Бібліотеку треба. Хочеться тебе бачити, чути, торкатися до тебе неймовірно. Чуєш? Але ти не хапайся, коли, може, треба або велике бажання матимеш десь затриматися. До Берліну неодмінно заїдь, хоч би й непевна була, чи варто. Досадно ж не навідатись у старі місця. Коли б могла ти поїхати в Рауен та про книжки спитатися. Оце було б добре. Потелефонуй туди спочатку, якщо зможеш знайти телефона.

А в Zehlendorf поїдеш? Хотілося б і мені побувати по тих місцях. Видатків не бійся і не тисни себе занадто. Чуєш?

І хай тобі буде добре-добре!

Твій

Вітай усіх дуже й сердечно. Та подякуй Верочці від мене найгарячіше. Чи написала ти Groslier?

№ 186

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Фізіополіс – Маріанські Лазні]

Physiopolis. 23-VIII-30

Голубонько моя ясна, Дитинко моя люба, пишу тобі на всякий випадок, думаючи, що цей лист тебе вже не застане в Марієнбаді. (А напевне застане, бо ти ж, каналко моя, не виїдеш так, як умовлялися). Як не застане, то Вера ж, мабуть, перешле його тобі? Та я ще не певен, чи зможу відіслати його. Тепер вечір. Зараз піду на стад до Льолі й питаюся, чи не поїде хто завтра до Villepines. Як ніхто не поїде, то й посилаю тебе, бо все одно тебе не застане. Та ти мала мої передостанні листи й зрозумієш, що нема більше листів через те, що вже жду тебе, й не будеш турбуватися.

В мене абсолютно нічого нового немає. Глуц поїхав у четвер, і я вже два дні сам. Роблю собі їжу, снідаю й сідаю за роботу, аж до обіду. По обіді те саме до вечора. Сьогодні ввечері, щоб трохи відірватися від роботи в думках, поїхав малювати. На обід зробив собі гречану кашу. Чудесна вийшла, їй-богу! Підсмажив цибульки з олією та так пообідав і повечеряв з тим борщом, що наварив Гл[ущенко], що краще й не треба. Ні, краще треба, але не щодо борщу та каші, а щоб при вечері хтось зо мною був, той хтось, кого вже жду он-як!

Голубко рідна, аж хвилююсь, уявляючи, як ти тут хутко будеш лазити.

Іду на стад. Невже не буде okazії? А самому їхати, щоб кинути листа, дуже шкода часу. Конче хочу закінчити тут роботу. А її зроблено тільки половину. Уявляєш? Ну, [Подальший текст – збоку, зліва від основного] хай же тобі буде ясно й радісно. Вітай усіх гаряче. Це вже мій останній лист на Марієнбад.

№ 187

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Маріанські Лазні – Фізіополіс]

25-VIII-[1930]

Останні дні доживаю тут. Вже трудно мені стає чекати, але це необхідно, бо навіть при бажанні кинути всі пляни, я не могла б виїхати. З візою якась замінка. Я ж мушу поїхати до Берліну, але без німецької візи цього зробити не можу. Отже – чекаю. Ти, мабуть, вже маєш мого докладного листа про пляни щодо Берліну. Я б і сама дуже хотіла поїхати до Рауен'у, але чи є там той Левінський? Потелефонуй йому неодмінно. Постараюся зробити все, але чи встигну? Чи витримаю так довго? Тепер вже мені треба дуже часто заспокоювати себе й тримати в руках!

А ти, мій ясний, мій ніжний, мій прекрасний та мудрий. Ти сам на острові! Чи не дуже тяжко тобі самому все робити? Тепер вже сонце, спасибі і йому, воно допомагає бути в самоті.

Я уявляю собі твої руки, твоє чоло, твоє рідне, ніжне, безмежно близьке тіло. Й мені солодко-тужно.

Коли ти одержиш цього листа, я вже, мабуть, буду в Німеччині. Перед від'їздом напишу тобі. Мені шкода, що Гастон такий свиня', але я спробую й без його піти до натюристів.

Вайнштейн[ові] лист повернувся мені. Невже ж я Тамарку не розшукаю?! Так шкода страшенно. Я все зроблю, щоб знайти її.

Але головне це – п'єса. Невже не вдасться?

Ну, ще трошки днів, і я рушаю. Приготуй для мене себе. Я ж одірву тебе, хоч і не надовго, від роботи. Обнімаю. Мій єдиний.

Р[оза]

[Лист у архіві – не на місці, а серед недатованих]

№ 188

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Фізіополіс – Маріанські Лазні]

27-VIII-30

Кохонько моя, вчора дістав од тебе листа, де ти пишеш, що братимеш грязеві ванни'. З цього я зрозумів, що ти виїхати в цей понеділок, як я гадав, ніяк не можеш і що, може, ще цей лист застане тебе в Marienbad'ї.

Я не розумію, Голубонько, навіщо тобі Баккальчик у справі п'єси? Насамперед, треба побачитися з Вашицем і з Кієренґеуер'ом. Коли з ними не вийде, ну, поді шукати де інде. Я, власне, не знаю, як бути з перекладом. Це коштує в Німеччині дорого, а авторські Кієренґеуер напевне замахорює.

[Копія наступної сторінки листа, на жаль, неякісна і не читається].

№ 189

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Фізіополіс – Берлін]

Physiopolis. 28-VIII-30

Мені вчора було трошки сумно, Кохонько: ти прислала картку, в якій, здається, невдоволено пишеш, що ти ж мені, мовляв, писала, коли саме виїдеш, і чого я чіпляюся'. А я твого листа з таким повідомленням не мав, і М[икола] П[етрович] може підтвердити це. І я, і він у кожному твоєму листі шукали хоч натяку на це і ніколи не було нічого. Розуміється, коли б я знав, що ти рішила виїхати 31-го, то я б і не питав тебе більше.

В останньому листі на Марієнбад (не знаю, чи він тебе ще захопить там) я тобі писав, що Баккал тобі навряд чи що допоможе в справі п'єси, що треба побачитися з Вашицем і говорити з Кієренґеуер'ом. З перекладом буде важко, бо на свій рахунок Кієренґ[еуер] не схоче робити, а в Німеччині переклад обійдеться дорого. За проценти з гонорару? Здається, це ще мені вигідно. Я думав, чи не могла б зробити Жульста, але з тим, що Кієренґеуер на свій рахунок зробить редакцію, якщо це буде потрібно. Оце що можна пропонувати, але краще всього, звичайно, коли б Кієренґ[еуер] на тих самих умовах узявся зробити переклад.

Може, інші якісь бюро беруть на таких умовах? Треба розвідатись. Спитай Вашица, чи він перевіряє книги Кієренґ[еуер'а] з моїм гонораром і що він взагалі робив, щоб бути певним, що гонорар, дійсно, правильно видається. Перевір самого Вашица, хто він і що він.

Побалакай з Кієренґ[еуер'ом] про "С[онячну] М[ашину]", якщо будеш бачитись з ним. Але тільки, я гадаю, що він не схоче братися за видання. Та з цим можна буде потім вирішити.

У нас четвертий день уже стоять прекрасні, дійсно літні, сонячні дні. Сонце таке пекуче, що не можна лежати. Ми більше тепер у холодку перебуваємо. В куріні мойому – чудесно.

Про Ральфа тобі нічого про його “чуткість” не можу сказати, але він “самий сильний”, то це – факт. Ти його побачиш сама: це – високий, атлетичного складу, м’язистий молодий чоловік. Знаменито робить гімнастику і коли гребе, то човен стрибає вперед як коник од його помахів. Оце все, що я знаю про нього.

У бідненької Ріклі, здається, щось з легенями. Був бронхит і перейшов на груди.

Льоля вже ходить. Про твої “коліна” я нічого ні їй ні кому іншому, навіть Гл[ущенкові], не казав, бо мені соромно за тебе: така молодчинка і вмудритися зробити так, як Льоля. Ні, і тебе прошу нічого нікому не казати. Та Льолю це якраз ще більше б зміцнило в її звичці. Напиши мені зразу ж, коли приблизно ти зможеш виїхати з Берліну. Я гадаю, що ти більше тижня там не потребуватимеш бути. Отже, ти змогла б виїхати в суботу 6-IX. (Бо в неділю все одно вже все зачинено). А в неділю була б у Парижі. Тоді я на суботу – вечір поїхав би до Парижу, а в неділю зустрів би тебе.

Ну, хай тобі весело і гарно [буде] в Берліні, моя Дитинко. Міцно обіймаю тебе.
В.

[Над текстом першої стор. у перевернутому вигляді дописано: “Сердечний привіт Ільї Юр’євичу. Де ти живеш у Берліні й як їси?”. Лист адресований: Herru I. Bakka (для Роз. Як.) Berlin W 15 Pariserstr. 59 Allemagne]

№ 190

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Фізіополіс – Берлін]

29-VIII-30

Дитинонько моя ясна, одержав учора твого листа з 25-VIII і бачу, що ти не сердишся на мене за мої запитання, коли приїдеш. І мені вже легше, а то було трошки сумно. Розуміється, я ж нічого не можу мати проти того, що ти береш грязеві купелі. Мені хочеться, щоб ти тут була, але ж мені весь час цього хочеться, – яка ж ріжниця.

Значить, коли ти одержиш цього листа, то до твого приїзду лишиється кілька днів. Я через тиждень (у ту п’ятницю) поїду до Парижу й буду вже там на тебе чекати. Телеграму про день і годину приїзду ти посилай на адресу Глуца, бо як на нашу, то перешлють на острів. Якщо вийде так, що раніше схочеш виїхати з Берліну, чи пізніше, ніж у суботу, то напиши мені зараз же, на острів або навіть телеграфуї Марусині, але телеграфуї так, щоб вона встигла мене повідомити. Добре?

У нас спека вже шостий день. Чудесна спека! Аж у куріні мене проймає піт. І втома. Але втома, може, через те, що багато працюю, – годин по вісім тепер. (Хочу скінчити працю на острові та й уже!) Та ще години по 2-3-4 обдумую щодня. От на вечір уже й почуваю млявість і тупість. Та ще й спека. Але я радію їй. І сумно тільки, що тебе нема тут. Хто ж зна, яка погода буде тоді, як ти приїдеш. Ми купаємось по 3 рази на день, красуємось “ілюмінаціями” своїми, але гадаємо, що це не від води, бо в дівчат вона теж є, хоч вони й не купаються.

Сьогодні ми варимо разом з ними гречані галушки. Мені це трошки не до речі, бо краще б я цей час ужив на обдумування завтрашньої порції роботи. Але хай уже так, – ангажувалися. Ось зараз теж у мене зайвий видаток часу: мушу поїхати до Villennes постригтися, бо заріс пір’ям над вухами. (От і оказія кинути цього листа до скриньки).

Це досадно, що ти не зможеш знайти Тамару. Може, через Діамандіди, якщо їхню адресу згадаєш? Або ще через кого-небудь із спільних знайомих? А, може, у Торгпредстві запитаєш у порт’є чи в кого-небудь? Я не вірю, що вона в СРСР, не такого вона напряму, щоб хотіла туди їхати¹. Ну, та ти сама вже щось придумаєш, щоб знайти.

Ну, зараз їду. Треба йти з куріня, бо буде пізно до парикмахерка. Будь здорова, моя єдина, ждемо тебе всі дуже-дуже!

Твій В

[Лист адресований на ту саму адресу, що й попередній]

Кохонько моя ясна, ось ти сьогодні, мабуть, виїхала вже з Марієнбаду, може, десь їдеш тепер до Берліну (6 год[ин] вечора). Я сижу в курині, після 7 годин праці, й хочу спочинуту в балачці з тобою.

Я, дійсно, “вдали от безумной толпы” натюристів, що наїхали сьогодні на острів. Ти, десь, знаєш, яка тепер спека в Парижі, французи – *tombent morts*¹, але що ще наймовірніше – ходять без піджаків по улицах!! Були випадки, що навіть у купальних костюмах з'являлися. Отже, можеш собі в'явити, до якої міри тут дійшла спека.

Через це острів наш завойований бандою парижан, що поприїжжали рятуватися від спеки. Не знаю, скільки з них чуло про самий натюризм, але що всі знають про те, що це – голі люди, а голим людям тепер легше, ніж порядним, то вони й поробилися натюристами. Не всі, правда, зважилися скинути всю одіж, деякі дійшли тільки до гудзиків на жилетках, але галасу від них, руху, миготіння надзвичайно багато. Всі дефілюють перед нашим тентом, і я простояв біля вікна десять хвилин, розглядаючи всіх. Захоплення в мене ця низка намиста з голих і півголих людських намистин не викликала. Але коли б не мій любий курінчик, то я, напевне, втік би на сьогодні з острова, такий там на горі вереск і миготіння тіл цілісінький день. (Всі на пляж, у воді бовтатись!) І багато з них їдуть через наш терен, товчуться, нишпорять. Я поробив усякі написи з усіх боків, але це не абсолютно помагає. Тільки в курінь ще не пробралися, і я тут блаженствую. Пропливають вони повз мене човнами, галасують теж, але хоч на мене не витріщаються (бо мене їм ні звідки не видно). І я почуваю себе, не зважаючи на галас, захинованим, на самоті й можу працювати. І не душно мені тут, спокійно, затишно. По чотирі години сижу, не встаючи з фотелю. Так, так, собакон, коли б не було цього куріння, то й ти не так часто мала б од мене листи. Після 7-8 годин праці листуванням спочивати це тільки можна в такому фотелі та курині, як мої. Недурно ж і стара-старенька криса ні за що не хоче кидати його навіть тепер, і я мушу палицею зганяти її щоранку з сидіння.

Глуц з вівторка кидає острів зовсім. Каже, що йому треба бути в Парижі перед осіннім салоном. Та й ти, мовляв, приїжжаєш, нема де йому спати. Але я гадаю, що він просто вже занудився тут. Працює він дуже мало: годину-дві на день. Нема в нього ні тихої, але глибокої любови до своєї праці, ні бурхливого запалу. Це – сумно. Бо без праці, хоч би й з талантом, багато він не зробить і багато не досягне. Нема в нього творчого непокою, шукання, невдоволення, перемагання себе.

Отже, без праці, без книжок (а читає він тільки газети та романи, якщо трапляється під руку), без людей (бо я ж по 8-10 годин сижу в курині, себто цілий день). А тут ще треба кухню робити. Хоч і не багато там тієї роботи – годину-півтори на день, а все ж таки. От і тікає. А я знову тим не журюся. Бо перше, що й сам ту кухню справляю, а друге, що через тиждень ти вже будеш зо мною і самота моя скінчиться. Та мені самота на ці три-чотирі дні й корисна буде, бо треба ще інтенсивніше попрацювати. А в п'ятницю ввечері я їду до Парижу, якщо не буде телеграми від тебе, що приїдеш раніше чи пізніше ніж у неділю. Правда? В кожному разі, ще раз прошу, день і годину приїзду телеграфуй (на Глуца) неодмінно.

Може, ще раз напишу тобі, а може, й ні (бо не знаю, чи не виїдеш ти раніше, ніж у суботу). В кожному разі з мого мовчання не дивуйся і не турбуйся, – сижу в курині й працюю. Та й усе. Ну, хай же тобі буде легко і ясно, моя Кроха!

[Над текстом другої стор. у перевернутому вигляді дописано:] Сердечний привіт Іллі Юр'евичу!

[Над текстом і під текстом першої стор. у перевернутому вигляді дописано:] Отже, так чи інак, ти присилаєш телеграму. Так? Будемо ждати. Якщо до п'ятниці не буде телеграми, значить, ти виїдеш у суботу, а я в п'ятницю їду до Парижу.

Вчора в нас була гроза. Сьогодні теж ось потемніло. А як тобі буде в Берліні, коли буде така спека, як ці дні? Через це я й гадаю, що ти втічеш раніше, і мої листи тебе вже не захоплять. А не хочеться писати, боячись цього.

Мій ясний!

Пишу тобі ранком. Прокинулась із болем голови від вражінь, спекі, втоми. Але вночі йшов дощ, свіжо, вимито й дуже приємно.

Я весь час хвилююсь: стільки споминів, кожна вулиця, площа, навіть крамниця, знайомі.

Телефонувала Тамарі. Її нема вдома, але завтра я, напевне, її побачу. Господиня переказала мені, що, одержавши картку від Вайнштейн про мій намір їхати до Берліну, в Тамари почалися дуже сильні болі, якісь спазми, так що вона з трудом поїхала на службу. Значить, служить? Я ще нічого не знаю про неї. Я знаю, що обрізала волосся й що ні трішки не змінилася.

Зараз їду до Беме¹, потім до Вашиця. Шкода, що всі так повільно рухаються. Мені вже після стількох змін та руху он як додому охота.

Вчора було так порожне, свято, я сама. Бажання повітря й води. Я сіла й поїхала на Strand-Bad Bansee². Бачила таке вперше в життю: ікра з людських тіл. Але таких гарних, молодих, зпалених сонцем, чудесних! Я сама почувала себе в чудесному товаристві. Це я розповім краще. Ще риса: сотні тисяч людей і ні одного папірчика киненого, або лушпайки. Хіба ж не чудо?

А сам Берлін зовсім вже не такий розкішний, як казали, трошки чистіше, ніж був за нас, та вогнів більше.

Живу я в Hospiz'i на Wilhelmstr. 10. Ти напиши мені одну картку туди.

Адреса Тамари: Frau Skript Berlin Wilmersdorf Wetzlarer Str[ae], 4. Вона і чоловік. Тяжко мені в'явити собі це. Але це – факт. Ти поки що не пиши їй. Я хоч зорієнтуюсь, яка вона, але певна, що не змінилась. А то не було б спазм.

Тепер я їду в справах, потім докінчу. Обнімаю тебе, серце моє!

Бачила Беме. Нового в нашій справі те, що якийсь німецький адвокат узявся за неї. Завтра о 4 їду до його з Беме. Треба щось підписати, вирішити тощо. Але ти не бійся, я обережна.

Вашиц надзвичайно чемний, милий, з якимсь опухом в щоці, через те обличчя покривлене й мова не виразна. Ми з ним їдемо, мабуть, післязавтра ранком до Кіеренгеуер'а. Мова в його! Щось страшне! Як москвофіл зі Львову. До тебе ставиться з великим пієтизмом.

Тепер Тамара. Я ще її не бачила, але вже відчула багато! В мою відсутність із дому вона телефонувала. Питала Herr, або Frau Виннич[енко]. От звідки спазми. Бідненька, вона гадала, що й ти тут! Я зараз же подзвонила їй. Її немає ще, але я вже знаю його голос, тон, відтінки. Призвище чужинне, але все надзвичайно руське. Дуже обережно, дуже стримано, але все ж таки запитав, чи й "Ваш супруг тоже здесь"? І от я сижу й чекаю на Тамарин дзвінок. Я до них не поїду, або покличу її до себе, або зустрінемось десь. У мене велике хвилювання від цього побачення. Й почування якоїсь маленької або й великої драми. А в тебе?!

[Наступна сторінка починається з тексту, написаного рукою Тамари:]

Дорогой Владимир Кириллович! Очень обижена, что Вы не приехали поглядеть на солидную, замужнюю женщину.

Сидим с Розой Яковлевной и без устали болтаем о Рауен'е и о других светлых и молодых днях. Очень и очень надеюсь, что когда-нибудь все же увижу и Вас и попаду в мою "серо-голубую" комнатку.

Как это Вы отпустили жену одну?! Интересно, узнаете ли Вы, от кого это письмо?

Привет!

Неизвестная

[Далі – рукою Розалії Яківни:] Не дивлячись на веселий лист, не весело живеться молодим. Щось не те. Вона часто говорить, що швидко розійдуться. Може, воно так і буде. Щось не любовне в них.

Тамаренка майже та сама, тільки схудла трохи, чудесне, затишне, ясне помешкання, все зі смаком і любов'ю зроблено, але не ладно живуть. Викинули Т[амару] з Торгпредства, як тільки довідались про шлюб. Він – не знаю хто, але емігрант, здається, інженер. Гарний, не дуже індивідуально виразний, нагадує типом Васю, Надюшиного чоловіка³. Суховат, стриман, елегантен, мало балакає. Ми з Там[арою] не могли побалакати вільно, бо він був увесь час, тільки післязавтра будемо вдвох, нарешті. Мені щось сумно. Живуть вони разом тільки 8 місяців! Вона зробилася манекеншей! Але в великому мезоні⁴, одержуватиме 300 марок. Мені сумно. Може, якби були щасливі, теж щось бракувало б, але тепер невдоволення на щось. Цікаво: в кімнаті Т[амари] плахти, укр[аїнські] вишивки, укр[аїнські] килими. Вона сама звернула на це мою увагу. Коли я сказала: “Але ж ти прийдеш до Парижу?”, відповіла: “Приїду, але вже як буду сама, це швидко буде”. Може, це все й не серйозно, але ні, занадто сухо, навіть зі злобою балакає вона з ним.

А, крім усього, й здоровля її не дуже гарне. Схудла на 8 кіло за останній час. Хочеться мені забрати її з собою, але чи знайде вона там роботу, чи маю я право втручатися у чуже життя? Я їй скажу, що вона завжди може приїхати до нас. Добре, мій єдиний? І ще знов бачу, як рідко, як надзвичайно рідко мають люде те, що ми з тобою!

До швидкого побачення! Вже завтра виясню, коли зможу виїхати. Але в мене ще Рауен! Пригортаюся до тебе!

Р[оза]

№ 193

Розалія Яківна – Володимирі Кириловичу

[Берлін –?]

П'ятниця [5-IX-1930]

Мій, мій! Я все ще в Берліні. Ще не бачила Кеіренһеіер'а. Нема його. Але обіцяно, що буде сьогодні. Отже, ще чекаю на телефон Вашиця. Якщо не буде сьогодні, то вже завтра напевно. Я попередила, що виїзду не пізніше неділі.

Нема мені чого пояснити тобі, як мене тягне додому. Будь ти на моєму місці, ти б давно плюнув на всі справи та поїхав, але я хочу довести справу хоча б до повного вияснення.

Не дуже ріжноманітно та приємно провожу час свій. Бігаю, бігаю без кінця. Справа з Левінським буде вирішена незабаром. В жовтні має ввійти в силу новий закон про переведення всіх Papiergeld Marken¹ гіпотек в золоту вартість. Тоді оцінка “нашого” боргу буде остаточно зроблена й Лев[инському] нічого инчого не лишиться, як повернути нам рештку коштів. Є ще вихід, не чекаючи цього автоматичного акту, почати справу з Лев[инським], але це, звичайно, вимагатиме видатків, і нам не бажано.

Бачилася з Justizrat'ом², що взявся вести нашу справу, й якому Беме передав всі папери. Дуже симпатичний, але й гроші, мабуть, симпатично хапа.

Бачилася з приводу “Сон[ячної] М[ашини]” з двома видавцями. Обидва кажуть, що зараз не в стані братись за таку роботу. Криза, ніхто ніяких книжок не купує. Щодня банкрутують по 3 видавництва (але й нові виникають!) Що річ, судячи по відривкам, дуже цікава, але... Ну, та до цього я була готова. Тепер піду ще до Petropolis'a³. Побачимо.

Борис казав, що справа вийде, якесь з видавництв не сьогодні, то завтра, візьме. Але треба впертості та часу. Він пише по черзі в ріжні, що підходять по напрямку. Про видання своїми силами ми з ним балакали.

Головне, що мені тут не дає покою, – це Тамара. Її становище, здається, безнадійне. Витримати такого шлюбу вона не зможе. А куди йти? Де шукати засобів до існування? Чоловік не дозволив їй бути манекеном. Вона одмовилась, побувши два дні на службі. Тепер ніяких перспектив. Нічого не вміє, бо весь час служила в сінекуре радянських установ⁴ (5 літ!), і нічого не навчилася. Крім

відсутності любови з його боку (та й з її), є ще образа за те, що “піймався” на шлюб, відсутність матер’яльного забезпечення. Він інженер, жид з України, але через кризу економічну дуже мало заробляє. Все це утворює таку обстановку, що Т[амара] цілими днями плаче. Вона подібна до ляльки, яку дівчинка вимила в ванні. Всі фарби змиті, навіть очі зблідлі, веселою я її а ні разу не бачила.

Навіть короткого сміху нема. От, що зробилось з ясної дівчинки! І воля зникає потрошки. Якщо не вирветься з цього становища в короткий срок, то зав’яне й фізично й морально. А що робити? У мене такий жаль до неї, що бути змога, я просто забрала б її до нас. Але тут починаються ускладнення: гроши, віза, та й страшно, що ж ми будемо з нею робити? Але ж і так не можна її лишити.

Вона каже, що до Франції її нізащо не пустять, як совітську, що тепер дуже строго. Але я гадаю – вздор. На Україну її вже напевно не пустять, бо вона зв’язалась з емігрантом.

Подумай над цим питанням, мій рідний!

А мені вже тісно в Берліні. Якби ти тут був, ми б з тобою одшукали все наше минуле, але я не можу цього сама. Бо стає так невимовно тужно за тобою, що хоч плач, як дурна.

[На цьому лист обривається. Він не закінчений і, можливо, не був відправлений, бо в суботу Розалія Яківна виїхала до Парижа. В архіві лист знаходиться не на місці, а серед недатованих].

Коментарі

№ 181

¹ доктор Герценштубе – персонаж роману Ф. Достоєвського “Брати Карамазови”.

² читала Арієля – Ймовірно, ідеться про книжку “Аріель” уругвайського письменника Хосе Енріке Родó (1871–1917).

№ 182

¹ був у нас у гостях Мороз – Про якого саме Мороза йдеться, встановити не вдалося. У щоденниковому запису 17 серпня 1930 р. В. Винниченко додав до наведеної в листі характеристики Мороза: “Людина з заглибленням у себе, із згагою знайти рівновагу, – через те тикання у всі боки, на всякі напрями ідеологічні й професійні. Тепер він вірить в астрологію, а років десять-вісім тому був комуністом. Комунізм не прищепився йому, бо занадто заглиблений у свої власні процеси та й ролі в комуністичному русі ніякої не випало” (Винниченко В. Щоденник. Т. 4. 1929 – 1931. – С. 191).

№ 184

¹ як і André – Ідеться про Андре Дюрвіля.

№ 187

¹ Мені шкода, що Гастон такий свиня – Ідеться про Гастона Дюрвіля, який обіцяв дати Розалії Яківні рекомендаційного листа до німецьких натуристів і не дотримав свого слова.

№ 188

¹ вчора дістав од тебе листа, де ти пишеш, що братимеш грязеві ванни – Цього листа виявити не вдалося.

№ 189

¹ ти прислала картку, в якій, здається, невдоволено пишеш, що ти ж мені, мовляв, писала, коли саме виїдеш, і чого я чіпляюся – Цієї картки, як і згаданого Винниченком листа, не виявлено.

№ 190

¹ Я не вірю, що вона в СРСР, не такого вона напряму, щоб хотіла туди їхати – У 1926 р. батьки Тамари, Марк Григорович і Юлія Володимирівна Віленські, повернулися в Україну, Тамара залишилася в Німеччині.

№ 191

¹ tombent morts (фр.) – падають замертво.

№ 192

¹ Зараз їду до Беме – Беме Густав (Boehme Gustav) – німецький адвокат, який займався справою іпотеки над хутором Винниченків у Рауені, де вони проживали у 1923–1924 рр.

² поїхала на Strand-Bad Bansee – Так в оригіналі. Правильно – Strandbad Wannsee (нім.) – відкритий басейн і пляж, розташований на східному березі озера в місцевості Ванзее, в р-ні Штеглиц-Целендорф, на південному заході Берліна.

³ Васю, Надюшиного чоловіка – Ідеться про чоловіка Розиної подруги Надії Васильєвої.

⁴ в великому мезоні – мезон (maison; фр.) – торговий дім.

№ 193

¹ *Papiergeld Marken* (нім.) – бренди паперових грошей.

² *Бачилася з Justizrat'ом* – *justizrat* (нім.) – судовий. Мабуть, ідеться про судового виконавця.

³ *піду ще до Petropolis'a* – Видавництво “Петрополіс” було засноване в Петрограді Григорієм Леонідовичем Лозинським у 1918 р. і зробило значний внесок у видавничу справу та літературу. Видавництво працювало в 1918-1922 рр., а потім було перенесене до Берліна, де існувало до 1933 р., потім було перенесене до Брюсселя і припинило свою діяльність лише за умов нацистської окупації міста в 1940 р.

⁴ *весь час служила в сінекуре радянських установ* – Синекура (від лат. *sine cura animarum* – без турботи про душу), за середньовіччя – доходна церковна посада, не пов'язана з певними обов'язками. Переносне значення – добре оплачувана посада, що не вимагає особливо напруженої роботи, значних зусиль попри видимість діяльності.

*Далі буде.
Упорядкування, примітки та коментарі
Надії Миронець.
м. Київ*

Отримано 4 січня 2016 р.

